

© Яковенко М.Л.

— 2003. — № 2. — С. 3-21.

8. Пригожин И. Философия нестабильности / И. Пригожин // Вопросы философии. — 1991. — № 6. — С. 46-57.

9. Романовская Т. Б. Рациональное обоснование вненаучного / Т. Б. Романовская // Вопросы философии. — 1994. — № 9. — С. 56-78

10. Степин В. С. Философия науки и техники / В. С. Степин, В. Г. Горохов, М. А. Розов : [учеб. пособие]. — М. : 1996. — 302 с.

11. Талбот М. Голографическая вселенная / М. Талбот ; перев. с англ. А. Д. Кальтов. — М. : Издательский дом «София», 2004. — 368 с. — (Первоисточник).

Стаття надійшла до редакції 21.01.2011

Яковенко М. Л., кандидат філософських наук, доцент кафедри світової філософії та естетики Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля.

УДК 18:001.11+008.001.14

АНТИЧНИЙ СВІТ ЕСТЕТИЧНОГО

У статті розглядаються етапи становлення категорій античної естетики (доплатонівський період) в контексті змін простору культури. Аналізуються базові категорії естетики, умови їх виникнення і змістовного перетворення в рамках різних філософських шкіл старогрецької культури.

Ключові слова: естетичне, прекрасне, гармонія, філософські концепції, простір культури.

В статье рассматриваются этапы становления категорий античной эстетики (доплатоновский период) в контексте изменений пространства культуры. Анализируются базовые категории эстетики, условия их возникновения и содержательного преобразования в рамках различных философских школ древнегреческой культуры.

Ключевые слова: эстетическое, прекрасное, гармония, философские концепции, пространство культуры.

Stages of formation of categories of ancient aesthetics (PrePlaton period) in the context of changes in the space of culture are reviewed in this article. Basic categories of aesthetics and the circumstances of their occurrence and meaningful transformation in the various philosophical schools of ancient Greek culture are analyzed.

Key words: aesthetical, beautiful, harmony, philosophical concepts, space of culture.

У епоху естетизації філософського дискурсу значно зростає інтерес як до метакатегорії «естетичне», так і до тих понять, які визначають поле естетики, поступово формуючись в історико-філософському процесі.

Аналізу категорій естетики, ось вже впродовж більш за півстоліття присвячені ряд досліджень, проте, категоріальний апарат естетики значно втрачає в осмисленні змісту категорій, оскільки вони не завжди розглядаються як гармонійна складова простору культури. Ідея подібного осмислення була висунута А. Ф. Лосєвим ще в «Історії естетичних учень». Його, як зазначав автор, цікавила взагалі "історія духу", а в області античності "рішуче все – література і мова, філософія і міфологія, наука (зокрема математика і астрономія) і навіть музика". Він зосередився саме на античній естетиці, "яка і ширше за окремі проблеми античності і достатньо яскраво представлена для спеціального дослідження", та зрештою ці дослідження привели автора до "проблем історії античної культури взагалі" [Цит. за: 11]. Певні надбання культури, що складають її інформаційний простір, мають, безумовно, вплив на формування ментальних та, як наслідок, категоріальних засад, що визначають напрям розвитку тієї чи іншої філософської школи. Тому розгляд становлення понятійного апарату естетики в його історико-філософському контексті вважаємо за доцільне робити саме з урахуванням соціокультурних особливостей певної епохи.

У своїх дослідженнях ми посилатимемося на фундаментальні наукові розробки А.Ф. Лосєва, В. Татаркевича, Т. І. Ойзермана, М. Хайдеггера, А. А. Тахо-Годі які визначили суть сучасного розуміння естетичного. До найцікавіших сучасних трактувань історико-філософських аспектів естетичного матеріалу слід віднести роботи І. А. Пантелєвої (мовні проблеми античності), Ф. Ф. Зелінського (історія античної культури), А. І. Костяєва (текстуальний аналіз античності), Л. Б. Мізіної (потенційні можливості понятійно-категоріального апарату естетики) і ін.

Виходячи з характеру сучасного філософського знання, яке стало «більш рухомим», «міждисциплінарним» й «естетизованим», видається за необхідне звернення до витоків філософських теорій і осмислення їх на якісно новому рівні, в контексті просування ментальності в умовах культурних перетворень епохи, використовуючи сучасну термінологію – в контексті інформаційного поля культури.

Історично склалося так, що наша ментальність сформована інформаційним простором європейської культури, до витоків якої ми і звертатимемося. У деякому розумінні можна, звичайно, сказати, що у стародавньому світі естетичне начало передує всякій філософії, проте цікавим є факт його культурної підстави, трансформації в межах інформаційного простору. Адже беззаперечно, що колыска європейської ментальності, грецький полісний світ був не тільки історично, але і культурно різноманітним. Непрямим чином це підтверджує І. А. Пантелеєва, досліджуючи особливості мови – основного елементу культури: «На відміну від існуючої думки про існування «однієї», «єдиної» старогрецької мови політики, науки, культури і так далі, на практиці спостерігалася діалектна різноманітність, яка визначала стиль, форму і жанр античного дискурсу» (Пер. авт.): [9, с. 189]. Разом з тим, в системі філософського знання ось вже більш за півстоліття склалася своєрідна ситуація: аналізуючи одні й ті самі тексти стародавніх мислителів, учені, що займаються історією філософії, уникають використання термінів «естетика» й «естетичне» і, навпаки, твори естетиків рясніють ними. Особливо це стосується періоду античної філософії, яку ряд дослідників реконструюють як естетику. А. Ф. Лосєв стверджував, що «ні грецька класика, ні взагалі грецька філософія не знали естетики як спеціальної дисципліни. В той же час антична філософія всіх періодів була насичена і навіть перенасичена естетичними теоріями і думками, естетичними інтуїціями і взагалі небувало розвиненим відчуттям краси» [5]. А це підтверджує, що філософія за природою своєю чревата красою (втім, як і культура в цілому), філософська істина вимагає адекватної прекрасної форми, поза якою власне і не існує. Спробуємо розібратися в цій ситуації, для чого прослідкуємо еволюцію філософського знання, відзначивши ті етапи, на яких, за словами А. Ф. Лосєва, відчуття краси переходить в естетичну інтуїцію, а остання – в естетичні думки і теорії.

Своєрідність *alma-mater* європейської культури – старогрецького світу – полягає в тому, що йому була властива гармонія точних чисел і форм, пластика тіла, музичність і поетичність, рабовласництво й вільнодумство, які були природними для повсякденного світу стародавнього грека. Говорити віршем для жителя поліса – не бавитися, а так мислити. Своєрідно це виражається і у філософії. У пізніших історико-філософських концепціях краса істини досягатиметься стрункістю і точністю логічних побудов, але на ранніх етапах становлення філософської думки, засобом виразу її краси служать міфопоетичні образи. Цей період в історії філософської думки є втіленням закономірності за Хайдеггером: істина не може інакше бути виведена в не потаєну, не може інакше знайти свою повноту, окрім як прийнявши форму краси.

Яскравий тому приклад – спадщина Гомера, адже про його філософію можна говорити вельми умовно, в той час, як про його естетичні уявлення можна говорити цілком змістовно. Ця можливість пов'язана з тим, що Гомер створює епос – поетичну форму міфу, а міф, як відомо, є синкретичний спосіб освоєння людиною світу, в якому гармонійно присутнє естетичне начало. Так, наприклад, описуючи образ Єлени, Гомер наділяє її божественною красою, але не повідомляє, в чому виражається ця краса. Проте, німецький просвітитель Г. Лессінг пише, що той же Гомер, який так наполегливо уникає всякого опису тілесної краси, який не більше одного разу, і то мимохідь, нагадує, що у Єлени були білі руки і прекрасне волосся, той же поет уміє дати нам таке уявлення про її красу, яке далеко перевершує все, що могло б зробити в цьому відношенні мистецтво [4]. Проте краса, за Гомером, може бути й упредметнена: це обволікання, убирання тонкими струменями золотистого туману або дощу, натирання елеєм, вмощування маслами і тому подібне, що свідчить про те, що багато естетичних компонентів – природні. Це прості елементи Космосу, який для стародавнього грека і саме життя й елемент недосяжності.

При загальноестетичному світосприйманні, про яке греки навіть не замислювалися, і яке було частиною природного життя, вони протягом тривалого періоду часу не тільки не виділяли яких-небудь естетичних категорій, але використовували їх як епітети (прекрасне, гармонія, потворне, трагічне і тому подібне), для виразу свого душевного стану. Так, Гомер наділяє естетичними епітетами вірші, які у нього «прекрасні і мудрі», а «найпрекрасніше і найкорисніше для людей» – це щастя, джерело якого в душі; щастя ж він називає «хорошим настроєм, добробутом, гармонією, симетрією і незворушністю (духу)» [3, с. 87], відображаючи таким чином в абстрактному

понятті «щастя» весь спектр соціокультурних естетичних начал. А.Ф. Лосев назвав цю естетику наївною і безжурною.

Показовими в естетичному осмисленні й відображенні дійсності є філософські школи Античності, які вражають різноманітністю естетичного відчуття і спрямованістю виразу цього відчуття.

Так, піфагорійську школу, що проіснувала в грецькій культурі більше тисячі років, А.Ф. Лосев назвав «естетикою кінцевих числових структур». Насправді ж, в естетиці піфагорійця присутнє і фундаментальне раціоналістичне начало, і позиція естетичної натхненності. Піфагор, як відомо, першим в історії філософської думки заговорив про гармонійне звучання Всесвіту: музика сфер, найгармонійніша в світі музика, породжується звучанням кожної з планет, що рухаються по своїй певній орбіті. Злиття цих звуків сприймається людиною як повна тиша, що відповідає «звучанню» добре наладженого, пропорційно вивіреного механізму, або здорового організму. (Як відомо, Космос для греків є живим організмом). Показово, що термін «прекрасне» («калос», «каллон»), на думку А. Лосєва і В. Татаркевича, в піфагорійських джерелах не зустрічається.

Залишається невідомим, чи користувалися словами «прекрасне» і «гармонія» мілетці, хоча Діоген Лаєртський і приписує Фалесу вислів: «Найпрекрасніше – світ, бо він творіння Бога» [2, с. 74]. Проте ранні спроби мілетців, пов'язані зі знаходженням світової першооснови, зв'язані з міфопоетичними образами води і повітря, які суть не речовини, не фізична суть, а метафори, символи. Вода – символ життя, всього живого, рухомого, текучості, мінливості. Повітря – символ легкості, межі, порожнечі.

У такому ж ключі розглядається і Гераклітів вогонь – міфопоетичний символ горіння світу і згорання людського життя, єдність вічної мінливості і незмінності в своїй красі. Вірна і зворотна залежність: всі онтологічні характеристики світу – не що інше, як краса. Краса у Геракліта – це взагалі все: вогонь, «що мірами займається і що мірами згасає»; логос як «вогненне слово»; душа з її сухим гарячим блиском; вічність в образі граючого дитяти. Загальновідомо також, що термінами «прекрасне» і «гармонія» Геракліт вже широко користувався при описі «космосу», трактуючи його як «впорядкований світ» або «світопорядок», визначуваний «логосом» як законом перетворення одних предметів в інші. Краса це весь Космос з його ритмікою і мірою; з єдністю стихії безперервного становлення і існування стійких речей, вічне знищення і нова поява всього. Згідно його поглядам, гармонія, лежача в основі космосу, що вічно змінюється, визначається якісною суперечністю світу, вона «зближує, різноманітність породжує прекрасну гармонію, і все через розбрат створюється» [1, с. 276]. Але якщо «космос», «логос», «гармонія» вводяться та уживаються Гераклітом як універсальні поняття, правда ще у формі умовного уявлення, то «прекрасне» служить поки епітетом, невід'ємною характеристикою при них: «прекрасна гармонія», «прекрасний космос».

Так було покладено початок формуванню взятих з повсякденної мови й епосу групи об'єктивних натурфілософських понять, які виявилися універсальними для опису всього буття, включаючи людину. При їх подальшій конкретизації термін «прекрасне» знайшов самостійність і почав використовуватися вже в найширшому сенсі, у тому числі й для оцінки: подобається, приваблює, приносить задоволення [10].

З ускладненням соціальних відносин і насиченням культурних форм змінюється і світосприймання стародавнього грека. Так, подальшу згадку про прекрасне ми зустрічаємо у Анаксагора, учня Анаксимена. Він першоосною руху і загальним принципом космічного порядку і справедливості вважав Розум («Нус») як первинне буття, що веде від хаосу до космосу, і його ж вважав «джерелом краси» [Ант м ф, с. 314]. Як помічає А. Ф. Лосєв, «не міркуючи спеціально про красу, Анаксагор розглядає прекрасний космос» [5].

Таким чином, поняття «прекрасне» набуває сенс при характеристиці об'єктивних натурфілософських понять. Велике значення надається гармонії Космосу. «Прекарасний космос», тобто космос вже не сам по собі, а включений в систему позитивного відношення до нього суб'єкта – гармонійної частини поліса. Основою цієї позитивності є його гармонійність, відповідність, пропорційність і впорядкованість. Саме цими якостями космос, що розглядається в цей період через призму поліса, і подобається людині, привертає і захоплює його, що філософи і зафіксували оцінним терміном «прекрасне», за яким ще не бачили самостійного значення. В той же час античний Космос є неявною формою соціокультурних відносин, що відображають характер культурних особливостей полісної системи.

Як бачимо, вся додемокритівська філософська думка естетична не тільки за формою, але і за

змістом. Але просування античної філософії у бік антропологічної класики істотно змінює характер її естетичного начала. Відзначити тут слід Демокріта, який вважається першим енциклопедичним розумом серед греків, що збагатив європейську культуру різнобічними знаннями азійських і африканських народів. Проте його чи не найбільша заслуга, атомістичне учення, не пов'язане ще з визначенням прекрасного, що вживається ним, як і його попередниками, як інтуїтивно-понятійний, самоочевидний для них термін. Так, для нього космос «прекрасний», «прекрасна належна міра у всьому».

Демокріт вперше висловлює ідею, яка не тільки стане однією з гносеологічних основ відособлення естетичної проблематики, але і передбачить природничо-наукові розробки ХХ століття. Суть її в тому, що «всі якості, що відчуваються, виникають із з'єднання атомів (існуючи лише) для нас, що сприймають їх, за природою ж немає нічого ні білого, ні чорного, ні жовтого, ні червоного, ні гіркого, ні солодкого» [1, с. 330]. В цей час значно ускладнюється соціальний вираз притаманного особі естетичного сприйняття. Мова йде вже не просто про красу тіл, але і про красу рухів (і про красу руху як такого), що істотно розширює діапазон і заглиблює сенс онтології естетичного як у філософії Демокріта, так і в античній філософсько-естетичній традиції в цілому. А.Ф. Лосєв говорить в цьому ключі про «хореографічну естетику» «вічно танцюючих атомів», про «візерунчастий геометризм» Космосу.

Поняття «прекрасне» не використовувалося Демокрітом, і при характеристиці мистецтва, яке розумілося тоді, в загальноприйнятому сенсі терміну «техне» як продуктивної діяльності, до виникнення якої в цілому і відноситься демокрітівська концепція «мімезиса» [1, с. 345–346]. Природно, що про мистецтва у Демокріта написано значно більше, чим про прекрасне, про яке, власне нічого не сказано, окрім використання самого терміну. Серед творів Демокріта власне про мистецтва Діоген Лаертський виділяє «Про красу віршів» [2, с. 374]. У мистецтві («техне») не розрізнялася матеріальна і духовна сторони. Вся ж термінологія, пов'язана з «техне» як умінням і майстерністю у будь-якому вигляді творчої праці, в цьому ж загальноприйнятому сенсі уживається і філософами: ремісник – «деміург», майстерний майстер – «архитектон», «поезіс» – від «поейн» (робити, проводити), «мюзікос» – будь-яка освічена людина і так далі [10, с. 28–30].

Від Протагора й Сократа починається новий етап античної філософії, пов'язаний, на думку Т. І. Ойзермана, з переходом від аналізу буття як абсолютної реальності до другої основної філософської теми – людини як суб'єкта, але ще не протиставляючи його об'єктивному світу [8, с. 249–251]. Вперше (спочатку у софістів, потім у Сократа) мова піде не про красу величного космосу, а про прекрасне в людині та його житті, вперше будуть поставлені питання про красу як факт людської свідомості, про співвідношення краси і користі, краси і доцільності. Нарешті, вперше буде сформульована чисто філософська проблема прекрасного як принципу, прекрасного як такого, на відміну від прекрасних предметів. Підстави тому – культурні перетворення полісного світу. Завдяки діяльності прийшлих софістів і першого філософа-афінянина Сократа філософським центром стають Афіни, суспільний устрій яких сприяв розквіту політико-правової думки і розділенню раніше злитих у представленнях філософів понять «космос», «поліс», «людина» на основі розмежування «природного» і «суспільного». До цього часу красномовство як якісно нова форма вільного виразу думки й мовної дії, спрямоване на саму людину, досягло такого розвитку, що було усвідомлено як таке, і стало предметом не тільки навчання, але і вивчення в античній культурі. Так, в другому розділі анонімного трактату «Діалексіс», присвяченій діалектиці прекрасного і потворного, про це сказано так: «Подвійні мови мовляться і щодо прекрасного і потворного. Одні стверджують, що прекрасне одне, а потворне інше, вносячи відмінність, як (те потребує) і назву; інші ж вважають, що прекрасне і потворне – одне і те ж. Я ж спробую міркувати таким чином. Благодіяти друзям – чудово, ворогам – потворно. Тікати від ворогів потворно, а на стадіоні від суперників чудово. І це у всьому. Думаю, що якби хто-небудь наказав всім людям знести в одне потворне, що кожен вважає (таким) і знову з цієї купи узяти прекрасне, що кожен визнає, то нічого не залишилося б, оскільки всі думають по-різному» (Пер. авт.): [Цит. за: 6].

Обмеживши людську свідомість областю відчуттів (за свідченням Діогена Лаертського, Протагор «говорить, що душа є відчуття і більше нічого, і що все на світі істинно» [2, с. 66]), софісти роблять на цій основі першу спробу визначення прекрасного, вперше об'єднуючи ці дві сфери. Для цього вони підкреслюють і виводять на перший план суб'єктивно-плотський момент його значення, що містить в собі оцінну думку: «Прекарасне є те, що приємно для погляду і слуху» [10, с. 86]. На цій же основі софісти зробили першу спробу розмежування мистецтва на призначених для користі (гончарне, теслярське та інші ремесла) і для задоволення (скульптура, живопис, музика).

Значущість софістів полягає в тому, що вони, по-перше, зв'язали визначення прекрасного зі свідомістю. А оскільки сама свідомість («душа») зводилася ними до відчуттів, то, по-друге, софісти вперше віднесли прекрасне до сфери плотського сприйняття. Іншими словами, вони на філософському рівні закріпили злам, що намітився, в суспільній свідомості свого часу, тенденцію до якого ще раніше «ухопила» художня свідомість спочатку в ліричній поезії, потім в драмі і скульптурі [7, с. 38 - 39].

Філософське знання із загального принципу філософствування Сократа сягає рівня загальних понять. Так, визначаючи «прекрасне» як загальне поняття, Сократ розуміє його як факт свідомості або розуму, чого, за А. Ф. Лосевим, цілком достатньо, щоб вважати Сократа «першим починальником естетики в сенсі проблеми свідомості» [6]. За Сократом у всіх прекрасних предметів є те загальне, що робить їх такими, але само прекрасне від них відрізняється як щось ідеальне від реального (речового), будучи їх принципом, основним положенням, сенсом і спільністю яких знаходиться доцільність як загальний логічний принцип [6]. Вважаючи мистецтва видами доцільної діяльності, Сократ робить таке їх розрізнення: породжуючи те, чого немає в природі (гончарне, ковальське і інші ремесла), і відтворюючи, перш за все, явища людського життя (живопис, скульптура, трагедія) [10, с. 93–95].

В ученні Сократа естетика досягає достовірно філософського статусу. Тільки тепер вона починає займатися філософською проблемою – ідеєю краси, сягаючи її повного розуміння. Тільки тепер стане зрозумілим, що прекрасними можуть бути взагалі не тільки речі, але і думки, за умови, що це ті думки, якими мислиться буття. Тепер стає можливим і розуміння філософії як мистецтва, причому «високого з мистецтв».

Таким чином, у даний період лише почала складатися загальнофілософська смислова основа майбутнього естетичного аспекту філософського знання.

Категоріальний та понятійний апарат, що складає базу естетики, історично розвивається в філософії Стародавньої Греції досить повільно та суперечливо. Відсутні точні й однозначні уявлення про базові естетичні поняття та мистецтво. Окреслюється взаємозв'язок між цими двома областями, що ще представлені у філософії як незалежні один від одного.

Розвиток естетичного сегменту в історико-філософському процесі безпосередньо залежить від характеру розвитку культури і того інформаційного простору, який виступає формоутворюючим полем культури.

Досконале дослідження становлення естетичного в історії філософської думки є досить проблематичним, одна з причин – замала кількість перекладених з мови стародавнього оригіналу першоджерел, що, наприклад, ускладнює роботу над змістовною складовою категорій. Свого подальшого доробку потребує і вивчення процесу розвитку ментальних форм (як окремий випадок їх естетичні засади) в античний період, та їх вплив на становлення європейської культури сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой философии: В 4 т. / [ред.-сост. и авт. вступит. статьи В. В. Соколов]. Т.1. ч.1: Философия древности и средневековья. — М.: Мысль, 1969. — 576 с.
2. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский [Пер. и прим. М. Л. Гаспарова. Общ. ред. и вступ. ст. А. Ф. Лосева.]. — М., Мысль, 1979. — 624 стр. — (Серия «Философское наследие»).
3. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли: [в 5 т.] / Глав. ред. М. Ф. Овсянников [и др.]. — М.: Искусство, 1962–1978. — Т.1. — 1962. — 836 с.
4. Лессинг Г. Э. Лаокоон, или о границах живописи и поэзии / Г. Э. Лессинг; [Перевод Е. Эдельсона; ред. Н. Н. Кузнецовой] // Лессинг Г. Э. Избранные произведения. — М.: Худож. лит., 1953. — С. 385–516.
5. Лосев А. Ф. История античной эстетики (ранняя классика) [Электронный ресурс] / А. Ф. Лосев // Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Losev_HistEst/Est1_0.php
6. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. [Электронный ресурс] / А. Ф. Лосев // Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Losev2_HistEst/2Los_index.php
7. Макаров М. Г. Развитие понятий и предмета философии в истории ее учений [Текст] / М. Г. Макаров. — Л.: Наука, 1982. — 270 с.
8. Ойзерман Т. И. Проблемы историко-философской науки / Т. И. Ойзерман. — М.: Мысль, 1969. — 398 с.

9. Пантелеева И. А. ΔΩΡΙΚΟΣ И ΑΤΤΙΚΟΣ – «языковые матрицы» античного социума / И. А. Пантелеева // Філософські дослідження: Збірник наукових праць. — 2010. — № 12. — Ч. 1. — С.188–199.

10. Татаркевич В. Античная эстетика / Владислав Татаркевич [Пер. А. П. Ермилова]. — М. : Искусство, 1977. — 326 с.

11. Тахо–Годи А. А. «История античной эстетики» А. Ф. Лосева как философия культуры [Электронный ресурс] / А. А. Тахо–Годи // Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/losef/iae1/txt00.htm>

Стаття надійшла до редакції 14.01.2011

Галиновский С. А., аспирант кафедры философии естественных факультетов Одесского национального университета им. И.И. Мечникова

УДК 141:167.7

ОПИСАНИЕ ТОТАЛИТАРНОГО РЕЖИМА В РАМКАХ ПАРАМЕТРИЧЕСКОЙ ОБЩЕЙ ТЕОРИИ СИСТЕМ

У статті робиться спроба дати системний опис тоталітарним режимам і розглянути можливі шляхи їх розвитку використовуючи загальносистемні закономірності.

Ключові слова: тоталітаризм, системне моделювання, загальносистемні закономірності, системні параметри.

В статье делается попытка дать системное описание тоталитарным режимам и рассмотреть возможные пути их развития используя общесистемные закономерности.

Ключевые слова: тоталитаризм, системное моделирование, общесистемные закономерности, системные параметры.

The article attempts to give a systematic description of the totalitarian regimes and to consider possible ways of their development using system-wide patterns.

Key words: totalitarianism, system modelling, system-wide patterns, the system parameters.

Тоталитарные государства описываются многими авторами. Учёные делают попытку дать чёткое определение, что есть тоталитаризм, а что есть авторитаризм. Активно этим занимаются и политологи в рамках системного подхода в политологии. Что же принципиально новое может дать параметрический подход при описании тоталитарного государства? При оперировании системным подходом мы сможем опереться на то, что существуют определенные системные закономерности, то есть провести прогноз возможного развития системы и анализ её текущего состояния.

Прежде чем приступать к описанию тоталитарного государства, попытаемся дать характеристику тоталитаризму, которую принято давать в социальной философии и политологии. Дело в том, что в их рамках был разработан достаточно большой корпус исследований о тоталитаризме. Особенно примечательны работы Ханны Арендт, ЛюдвигА фон Мизеса, Фридриха фон Хайек, Бжежинского и многих других.

Термин «тоталитаризм», впервые появившийся у Джованни Амендолы в 1923 для критической характеристики режима Муссолини, был впоследствии популяризован самими итальянскими фашистами. В частности, в 1926 его начал использовать философ Джованни Джентиле. В статье Муссолини «Доктрина фашизма» (1931 г.) тоталитаризм понимается как общество, в котором главная государственная идеология обладает решающим влиянием на граждан. Как писал Муссолини, тоталитарный режим означает, что «Нет ничего кроме государства, нет ничего вне государства, нет ничего против государства»[4] — то есть, все аспекты жизни человека подчинены государственной власти Как пишет сам Муссолини: «В этом смысле фашизм тоталитарен и фашистское государство, как синтез и единство всех ценностей, истолковывает и развивает всю народную жизнь, а также усиливает ее ритм».[4] То есть в государстве соединяются и объединяются все формы социальной жизни. «Оно синтезирует все формы моральной и интеллектуальной жизни человека. Поэтому государство невозможно ограничить задачами порядка и охраны, как этого хотел либерализм. Это не простой механизм, разграничивающий сферы предполагаемых индивидуальных свобод. Государство есть внутренняя форма и норма, дисциплинирующая всю личность и охватывающая, как ее волю, так